

φαίνονται ὡς ἄθωα παιδιά. Τίς ἤξεύρει; πιθανὸν μίαν ἡμέραν νὰ τὴν ἀναβιδάσωσι καὶ ἔως εἰς τὰ ὠπία των, μιμούμεναι τὸν ἀρχηγὸν τῆς θρησκείας τῶν Μορμόνων. Τὸ βᾶδισμά των εἶναι βαρὺ, καὶ ὅταν ἀπαντῶσι γνώριμον καθ' ὁδόν, μεταδίδουσιν ἀπὸ τὸ ἐν εἰς τὸ ἄλλο πεζοδρόμιον διὰ νὰ τὸν ὁμιλήσωσι, καὶ ἀποσπῶσι σχεδὸν σφίγγουσαι τὴν χεῖρά του· ἡ φωνὴ των γίνεται χοντρή, καὶ διὰ μυρίων προσποιήσεων παρ' ὀλίγον νὰ ἐξαφανίσωσιν ὅλην τὴν γυναικίαν χάριν, καὶ νὰ προσεγγίσωσι τὴν ἀνδρικήν γενναιότητα. Δὲν εἶναι πλέον γυναῖκες, ἀλλὰ δὲν εἶναι οὔτε ἄνδρες, ἴσως ὅμως γείνωσιν ἐντὸς ὀλίγου. Ἐν τοσούτῳ οἱ νέσι, κατὰ τὸ ἥμισυ γυναῖκες, συναμιλλῶνται μὲ τὰς γυναῖκας, τὰς κατὰ τὸ ἥμισυ ἄνδρας. Πόσον τοῦ; κατανοοῦμαι ὅταν τοὺς βλέπω! Ὁ νέος προσποιεῖται καθ' ὅλα τὸν ἀδιάφορον λέγει ὅτι τὰ πάντα τῷ προξενούσιν ἀηδίαν, ἐνῶ αὐτὸς γίνεται πρὸς τοὺς ἄλλους ἀηδής, καὶ προσθέτει ὅτι δὲν συνέλαβέ ποτε, οὔτε θὰ συλλάβῃ πάθῃ. Καταφρονεῖ, ἀλλὰ τί; καὶ αὐτὸς ἄγνοεῖ. Μικρὰ γραμμὴ σαρκαστική, ῥυτίδες πρῶτοι διακόπτουσι τὴν ὁμαλότητα τῶν παρειῶν τοῦ ἐκτερώθεν τοῦ στόματος, καὶ ἀπὸ τὰ χεῖλη του κρέμαται ἐπίγραμμα. Καὶ ἄγνοεῖ μὲν τί νὰ χλευάσῃ, θὰ χλευάσῃ ὅμως πάντοτε κάτι τι. Ἐπειδὴ δὲ διὰ νὰ σατυρίσῃ πρέπει νὰ σκεφθῇ, καὶ ἐπειδὴ ἡ σκέψις εἶναι ἐπίπονος, προσμένει πάντοτε, καὶ ἡ περιμένουσα γλεῦθ συνάπτει ὅλην τὴν γραμμὴν καὶ πολυπλασιάζει τὰς ῥυτίδας. Ἀλλ', ὦ καλὲ μου νέε! πόσον προτιμότερον ἦτον νὰ εἶχες πάθῃ παρὰ ἀδυναμίας! Καὶ σεῖς, κυρία, καλῆτερα ἦτον νὰ εἶχετε τινὰς ἀδυναμίας, παρὰ νὰ γίνεσθε ἄνδρες παρὰ φύσιν χωρὶς μάλιστα ἐλπίδα ἐπιτυχίας. »

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ.

—ooo—

Giornale dall'assedio di Costantinopoli 1453 di Nicolò Barbaro P. V. Corredato di note e documenti per Enrico Cornet. Vienna. Libreria Tondler et Comp. 1856. Ἡτοι· κ' Ἡμερολόγιον τῆς ἐν ἔτει 1453 πολιορκίας τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ὑπὸ Νικολάου Βαρδάρου Ἐνετοῦ πατρικίου ᾧ προστέθησαν σημειώσεις τε καὶ ἔγγραφα ὑπὸ Ἐδρίκου Κορνέτιου. Ἐν Βιέννῃ, 1856. (Εἰς 8ον. ἐκ σελίδ. 82.)

Ἀρθρον Α'.

Ὁ Νικόλαος Βάρδαρος, εὐπατρίδης Ἐνετός, εὐρεθείς ἐν Κωνσταντινουπόλει κατὰ τὴν ἀπαισίαν ἐκείνην πολιορκίαν καὶ ἄλωσιν τῆς βασιλίδος τῶν πόλεων, καὶ μετασχὼν, ὡς λέγει, τοῦ πολέμου, συνέταξε τὸ ἀνωτέρω ἡμερολόγιον « τῇ ἰδίᾳ χεὶρί, περιγράφας καθ' ἐκάστην ἡμέραν πάσας τὰς μάχας ὅσας συνεκρότησεν ὁ Τούρκος ἐν Κωνσταντινουπόλει, ἔως τῆς ἡμέρας καθ' ἣν ἐξέλω ὑπὸ τοῦ ῥηθέντος δε-

σπότης Τούρκου, διότι εὐρέθη ἐν Κωνσταντινουπόλει ὅτε ἐξέλω, καὶ ἔγραψε κατὰ τάξιν τὰ πάντα, κυριευθείσης ταύτης τὴν 29 Μαΐου ἡμέραν Τρίτην περὶ τὴν αὐγὴν τοῦ 1853 ἔτους. »

Περὶ τὸν ἄρα τὸ ἡμερολόγιον τοῦ Ν. Βαρδάρου αὐτόπτον τῆς πολιορκίας καὶ τῆς ἀλώσεως τῆς ἀτυχούς τῶν Ἑλλήνων βασιλευούσης, εἰ καὶ ἐγράφη μᾶλλον ὑπὲρ τῶν τότε ἐν Κωνσταντινουπόλει Ἐνετῶν. Καὶ δὲν περιέχει μὲν, πλὴν λεπτομερειῶν τινων, ἄγνωστα γεγονότα, εἶναι ὅμως κατὰ τοῦτο ἄξιον ἀναγνώσεως, καθόσον ἐξιστορεῖ ἰδίως καὶ περιστατικῶς τὰ καθ' ἐκάστην συμβάντα.

Ὁ συγγραφεὺς ἀρχεῖται διηγούμενος τὴν αἰτίαν δι' ἣν ἐκπρόχθη ὁ μεταξὺ Ἑλλήνων καὶ Μωάμεθ πόλεμος· βεβαιῶν δὲ ὅτι αἰτία ὑπῆρξεν ἡ ἀνέγερσις τοῦ κατὰ τὸ στενὸν τῶν Ἀσωμάτων φρουρίου, τοῦ περιέχοντος, κατὰ μὲν τὸν Ν. Βάρδαρον 14 πύργους, κατὰ δὲ τοὺς ἡμετέρους Φραντζῆν, Δούκην καὶ Χαλκοκονδύλην τρεῖς ἰσχυροὺς, τοὺς δύο μὲν χερσαίους τὸν δὲ ἕτερον κατὰ θάλασσαν. Καὶ κατ' ἀρχὰς μὲν ἡ ἐν Κωνσταντινουπόλει ἐξουσία, ἀσθενὴς οὕτα, ἐφέρετο ὑποκλινῶς, καὶ πρόσθεις ἔπεμπε συνεχῶς πρὸς τὸν μέλλοντα κατακτητὴν ὅτε ὅμως, μετὰ τὸ τέλος τῆς οἰκοδομῆς, ἐκαρπτόμηνεν οὗτος δύο τῶν πρέσβειων (1), ὁ πόλεμος κατέστη ἀναπόφευκτος.

Αἱ κατὰ τοῦ Βυζαντίου πρῶται στρατιωτικαὶ ἀποστολαὶ ἐγένοντο τὸν Φεβρουάριον τοῦ 1453 ἔτους. Ἐπειδὴ δὲ μεγίστη ὑπῆρχεν ἀνάγκη συμμάχων, ὁ αὐτοκράτωρ ἐζήτησεν ἐν τῇ Ἀγίᾳ Σοφίᾳ παρὰ τοῦ ἐν Γαλατῇ βαύλου τῆς Ἐνετίας νὰ συντελέσῃ εἰς τὸ νὰ μείνωσι πρὸς ὑπεράσπισιν τῆς πόλεως αἱ κατὰ τύχην εὐρεθεῖσαι ἐν τῷ λιμένι πέντε Ἐνετικαὶ τριήρεις (ἐμπορικαί). Ἐνταῦθα ὁ συγγραφεὺς διηγεῖται διὰ μακρῶν τὰς συσκέψεις τοῦ βαύλου μετὰ τοῦ αὐτοκράτορος καὶ τῶν ἄλλων εὐπατριδῶν Ἐνετῶν τῶν συγκροτούτων τὸ δωδεκαμελὲς συμβούλιον, τοὺς ὁμοθυμῶν αὐτῶν ἀγῶνας ὅπως μὴ ἀναχωρήσωσιν αἱ τριήρεις, τὴν ἀντίστασιν τῶν πλοιαρχῶν καὶ ἐπὶ τέλους τὴν συνάντησιν τούτων, μετὰ πολλὰς τοῦ αὐτοκράτορος ὑποσχέσεις, ὅστις ὅμως, κατὰ Φραντζῆν « προσέταξεν ἵνα καὶ αὗται μείνωσιν εἰς συνδρομὴν τῆς πόλεως. »

Καὶ οὗτοι μὲν ὑπέκρουσαν ὀρμισθέντες νὰ μὴ ἀναχωρήσωσιν ἄνευ ἀδείας τοῦ αὐτοκράτορος· ἀλλὰ ὅμως πλοῖα τὸν ἀριθμὸν ἑπτὰ ἐδραπέτευσαν διὰ νυκτὸς τὴν 26 Φεβρουαρίου.

Κατὰ τὸν συγγραφεῖν, τὸ ἀσθενέστερον τῆς πόλεως μέρος ἦταν τὰ βαςίλεια, διότι ἐστεροῦντο καὶ τὰ φρῶν καὶ πάσης ἄλλης ὁχυρώσεως. Ὅθεν ὁ αὐτοκράτωρ παρεκάλεσε τὸν Γαβριὴλ Τριδιζάνον, « τὸν τῶν Ἐνετῶν τριήρεων καπιτάνιον, » ὡς ἀνομάζει αὐτὸν ὁ Φραντζῆς, νὰ ὁχυρώσῃ τὸ ἀσθενὲς τοῦτο μέρος· καὶ οὗτος ἐλθὼν μετὰ τῶν πληρωμάτων περιτάφρευσεν τὰ ἀνάκτορα, παρόντος καὶ τοῦ αὐτοκρά-

(1) Τὰς φωνὰς τῶν πρέσβειν οὐδαὶ τῶν ἀνωτέρω τριῶν ἱστορικῶν ἀναφέρει αἰτίαν δὲ τοῦ πολέμου λέγουσιν τὴν ἐν Ἐπιτάφῳ στρατῷ.

τορος καὶ ἐνισχύοντος τοὺς ἐργαζομένους. Τὴν δὲ 2 Ἀπριλίου ἐξετάθη ἡ ἄλυσις, ἡ κατὰ τὸν Βυζαντινὸν τοῦτον ἱστορικὸν « βχυτάτη σιδηρὰ σειρά, » κατὰ τὸ στόμιον τοῦ λιμένος.

Οἱ ἐν τῇ πόλει ἐκείνῃ εὐπατρίδαι Ἑνετοί, παρουσιάζοντες τότε ἐνώπιον τοῦ αὐτοκράτορος, ὑπενθύνισαν αὐτῷ ὅτι ἔπρεπε νὰ διορίσῃ τέσσαρας ἀρχηγούς τῶν τεσσάρων πρὸς τὴν ξηρὰν πυλῶν· ἐκεῖνος δὲ ἀπεκρίνατο· « ὅτι ἡ Κωνσταντινούπολις ἀνῆκε μᾶλλον τοῖς Ἑνετοῖς ἢ τοῖς Ἕλλησι, καὶ διὰ τοῦτο τοῖς Ἑνετοῖς θέλει νὰ δώσῃ τὰς τέσσαρας πύλας τῆς ξηρᾶς μετὰ τῶν κλειδῶν ἵνα φρουρήσωσιν αὐτάς, καὶ οὕτως ἔπραξεν ἀναθεῖς τὴν φυλακὴν αὐτῶν εἰς τέσσαρας εὐπατρίδας Ἑνετούς. »

Σημειωτέον ἐνταῦθα ὅτι πρὸ δύο μηνῶν ἐλθὼν ὁ Γενουήσιος Ἰωάννης Ἰουστινιανὸς μετὰ δύο νηῶν καὶ ὀκτακοσίων ἀνδρῶν (2) ἵνα συνδράμῃ τὴν Κωνσταντινούπολιν, ὠνομάσθη ὑπὸ τοῦ αὐτοκράτορος ἀρχηγὸς τῶν κατὰ ξηρὰν στρατευμάτων. « Ὁ δὲ μέγας δούξ (Λουκάς ὁ Νοταρᾶς), ὁ πρώτιστος τῶν ἐν Κωνσταντινουπόλει, πλὴν τοῦ αὐτοκράτορος, ἐφρούρει τὸ παράλιον πρὸς τὸν λιμένα . . . Οἱ καλόγηροι ἐφύλασσον καὶ αὐτοὶ ἐν μέρει τοῦ τείχους πρὸς τὴν θάλασσαν, καὶ ὁ Τούρκος Δηργάνης (Ὁρχάνης) μισθωτὸς ὢν τοῦ αὐτοκράτορος, ἐφρούρει μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν Τούρκων μέρος τῆς ξηρᾶς πρὸς τὴν θάλασσαν . . . » (3).

Ἀλλὰ καὶ ἄλλοις Ἕλλησι τε καὶ ξένοις, ἀνέθετο ὁ αὐτοκράτωρ κατὰ τὴν μαρτυρίαν τοῦ Φραντζῆ, τὴν φυλακὴν διαφόρων μερῶν τῆς πόλεως, καὶ Θεοφίλῳ τῷ Πηλαιολόγῳ, ἀνδρὶ ἐμπείρῳ πάσις γραμματικῆς πραγμатеίας καὶ τῆς ἑλληνικῆς παιδείας καὶ μαθηματικῆς· εἰς ἄκρον γευσσόμενος. Ἀγνοοῦμεν μέχρι τίνος ἐχρησίμευσεν αὐτῷ ἡ γραμματικὴ ἐμπειρία κατὰ τὸν περὶ τῶν ὅλων ἐκεῖνον πόλεμον. Ἀναγινώσκομεν ὅμως ἐν αὐτῷ τῷ Φραντζῇ ὅτι « προπληθύνοντες τὴν ἀποφράδα ἡμέραν αὐτῆς τε καὶ ὁ Δημήτριος Καντακουζηνός, ἄνδρες ἄριστοι, ἐνίκησαν καὶ ἔτρεψαν τοὺς Ἀγαρηνοὺς, καὶ αὐτῶν τῶν τειχῶν καὶ τῶν κλιμάκων κακῶς ἀπεκρήμνισαν καὶ διεσκέδασαν, » καὶ ὅτι ἔπεσε τὴν ἡμέραν τῆς ἀλώσεως ἡρωϊκῶς.

Τῆς τακτικῆς πολιορκίας ἐγένετο ἐνάρξις τὴν 5 Ἀπριλίου 1453, ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ αὐτοῦ ὁδηγοῦντες 160 περίπου χιλιάδας ἀνδρῶν, πλὴν τῆς κατὰ θάλασσαν πολυχρήμου δυνάμεως· τὴν δὲ 6 ὁ αὐτοκράτωρ, περὶ οὗ ὁ συγγραφεὺς ὁμιλεῖ διηνεκῶς

μετὰ πολλῆς εὐλαθείας, καταλιπὼν τὰ βασίλειά ἤλθε μετὰ τῶν περὶ αὐτὸν εὐγενῶν καὶ ἄλλων ἱπποτῶν εἰς τὴν πύλιν τὴν καλουμένην Χρυσήν, πασῶν τῶν ἄλλων τῶν πρὸς τὴν ξηρὰν ἀσθενεστέραν οὖσαν. Εἰς δὲ τὰ βασίλεια μετέβη, χάριν φρουρήσεως, ὁ βῆλος τῶν Ἑνετῶν μισσὲρ Ἰερώνυμος Μηνότος. Παρακατιῶν ὅμως ὁ συγγραφεὺς ἀσθενεστάτην πασῶν τῶν ἄλλων πυλῶν ὁμολογεῖ καὶ τὴν τοῦ Ἀγ. Ῥωμανοῦ, διὸ καὶ κατεσκήνωσεν ἀπέναντι αὐτῆς ὁ Μωάμεθ, καὶ ἔστησε τὸ τερατῶδες ἐκεῖνο κανόνιον, τὴν ἐλεβόλιν τὴν μεγάλην, ὡς ἐσφαλμένως ὀνομάζει αὐτὸ ὁ Φραντζῆς, χωνεῖαν δὲ καὶ τηλεβόλον κατὰ τοὺς ἄλλους δύο, τὸ κατασκευασθὲν ὑπὸ Ὁρβάν τοῦ Οὐγγρου ἢ τοῦ Διρκί, ἱκνόν, κατὰ Χαλκοκονδύλιν καὶ Λεπτύνην ὡς χούρ καὶ τὰ Βαβυλώνεια τείχη.

Καὶ μέχρι μὲν τῆς 18 οἱ πολιορκηταὶ ἐκαννονοβόλουν τὴν πόλιν, καὶ εἰς τινὰς ἄλλας ἀψιμαχίας ἐπεδίδοντο κατὰ τε θάλασσαν καὶ ξηρὰν. « Οἱ Τούρκοι καὶ μάλιστα οἱ γενίτσαροι, οὐδένα θάνατον πτοούμενοι, ἐπήρχοντο ὡς κτήνη, καὶ ἅμα φονευόμενοι ἐνὸς ἢ δύο, ἤρχοντο ἄλλοι Τούρκοι, καὶ λαμβάνοντες τοὺς πεσόντας ἔθετον ἐπὶ τῶν ἰδίων ὤμων ὡσαύτοί τοις, οὐδ' ἐμελεν αὐτοῖς οὔσι πλησίον τῶν τειχῶν τῆς ξηρᾶς. Οἱ ἡμέτεροι ὅμως, ἰστάμενοι πρὸ τῶν τειχῶν, ἐσκόπευον εἴτε διὰ πυροβόλων εἴτε διὰ τόξων, ἐτραυματίζον τὸν Τούρκον τὸν φέροντα τὸν ἄλλον νεκρὸν Τούρκον, καὶ κατεκύλιον ἀμφοτέρους νεκροὺς κατὰ γῆς· τότε ἤρχοντο ἄλλοι Τούρκοι, καὶ ἐλάμβαναν τοὺς πεσόντας οὐδένα θάνατον φοβούμενοι. Προετίμων μάλιστα νὰ θανατωθῶσι δέκα, ἢ ν' ἀφίσωσιν ἓνα νεκρὸν Τούρκον πρὸ τῶν τειχῶν τῆς ξηρᾶς καὶ νὰ καταισχυνοῦσιν. » Ὅπως πληρώσωσι δὲ τὰς τάφρους οὐ μόνον πανταίως ὕλας μετεχειρίζοντο, λέγει ὁ Φραντζῆς, « ἀλλὰ μετὰ προαιρέσεως οἱ πλέον ἰσχυροὶ καὶ δυνάμενοι τοὺς ἀσθενεστέρους ἀντὶ κλάδων καὶ χώματος ἐρρίπτον ἀπηνῶς. » Θαυμασία τῶντι ὕλη πρὸς παραγέμισμα τῶν τάφρων!

« Τὴν δὲ 18, μέγα σμῆνος ἐχθρῶν ὤρμησε κατὰ τοῦ τείχους μετὰ τοσούτου ἀλαλαγμοῦ καὶ κρότου καὶ θορύβου, ὥστε καὶ κατὰ τὴν Ἀσίαν αὐτὴν, δώδεκα μίλια ἀπέχουσιν τοῦ στρατοπέδου, ἤκούετο ἡ βοή. Πάντες ἐνόμισαν ὅτι ἡ ὥρα ἐκείνη ἦν ἡ τελευταία, διότι οἱ χριστιανοὶ δὲν ἦσαν εἰσέτι ἐτοιμοί, καὶ ὁ ταλαίπωρος καὶ περίλυπος αὐτοκράτωρ ἤρξατο ὀδύρεσθαι· ἀλλὰ μετὰ τινὰ ἀψιμαχίαν ἀπεχώρησεν ὁ ἐχθρὸς ἀποβῶν ὑπὲρ τοὺς 200, ἐνῶ ἐκ τῶν ἡμετέρων οὐδεὶς ἐφονεύθη ἢ ἐτραυματίσθη.

« Τὴν 20, περὶ τὴν τρίτην ὥραν, ἐφάνησαν τέσσαρα πλοῖα, ἐκ Γενούης, ὡς ἐνομίζετο, προερχόμενα εἰς βοήθειαν τῆς πόλεως (4). Ἀνέπλεον δὲ ὠθούμενα ὑπὸ πνεύματος οὐρίου. Ἀλλ' αἰφνης, ὅτε

(2) Ὁ Φραντζῆς δὲν λέγει ὅτι ἦλθεν ἐπίταδες ὁ Ἰουστινιανὸς ἀλλ' ὅτι « ὑπῆρχεν ἐν ταῖς δύο ναυσί, » οὐδ' ἀναφέρει τοὺς 700 ἀνδρας· λέγει μόνον ὅτι ὁ αὐτοκράτωρ κατ' ἀρχὰς μὲν « προσέταξεν αὐτὸν εἶναι ἐπὶ 300 ἀνδρας, » ἔπειτα δὲ « εἶπε μετὰ 400 στρατιωτῶν Ἰταλῶν τε καὶ Ῥωμαίων φυλάττειν ἐν ταῖς μέρεσι τῆς πόλεως τοῦ Ἀγ. Ῥωμανοῦ, ὅπου οἱ Τούρκοι πλέον τῶν ἄλλων μερῶν ἱμάχοντο. »

(3) Περὶ τοῦ Τούρκου τούτου οὐδὲν λέγουσιν οἱ ἀνωτέρω Βυζαντινοὶ ἱστορικοί· ὁ Δούκας μόνον καὶ ὁ Χαλκοκονδύλης ἀναφέρουσιν ἁπλῶς τινὰ Ὁρχάν, ἐντὸς ὧντα τῆς πόλεως, κατὰ τὴν ἄλυσιν αἰχμαλωτισθέντα καὶ ἀποκεφαλισθέντα.

(4) Ἦσαν ταῦτα τὰ ἐκ Χίου σταλέντα μετ' ἐφοδίων, τὴν δὲ μάχην ἦν συνεκρίψαν περιγρῆσαι καὶ εὐφωῖς καὶ ἐντόνως ὁ ἡμέτερος Φραντζῆς, λέγων ὅτι, ὡς ἔμαθον, ἐφονεύσαν κατ' αὐτὴν πλείους ἢ δυοκαίδεκα χιλιάδας Ἀγαρηνῶν μόνον ἐν τῇ θαλάσσῃ· ὁ ἀριθμὸς αὐτός, καὶ τοι θεοκιοῦται ὑπὸ τοῦ Βαρδάρου ὅτι ἔπασσον ἀπειράριθμοι, φαίνεται ὑπερβολικός.

ἐπληροίχσαν εἰς τὴν πόλιν, ἄκρα νηνεμία ἐγένετο, καὶ ὁ ἐπίδουλός τῆς χριστιανικῆς πίστεως Μωάμεθ ἰδὼν τοῦτο ἀπέστειλε σύμπαντα τὸν στόλον αὐτοῦ κατὰ τῶν τεσσάρων πλοίων ἐν ἀλαλαγμοῖς καὶ τυμπάνοις. Ἡ ναυμαχία ἐγένετο κρατερή, καὶ ἐκ τῶν τεσσάρων χριστιανικῶν πλοίων, ἄλλο μὲν κατεπολεμεῖτο πανταχόθεν ὑπὸ πέντε ἐχθρικών, ἄλλο δὲ ὑπὸ τριάκοντα, καὶ ἄλλο ὑπὸ τεσσαράκοντα. Τοσοῦτον πολυάριθμος ἦν ὁ στόλος τῶν κακούργων ἐκείνων σκύλων ὥστε δὲν ἐφαίνετο ἡ θάλασσα. Ἡ μάχη διήρκασε δύο ἕως τρεῖς ὥρας· καὶ οὐδεὶς μὲν ἐνίκησεν, ἀπέκτισαν ὅμως οἱ χριστιανοὶ τιμὴν μεγάλην, ἀπαλλαγέντες τηλικούτου στόλου. Ἐπεληθούσης δὲ τῆς νυκτὸς ἐξῆλθον τοῦ λιμένος τρία πλοῖα χριστιανικά καὶ ἐρρημούληκσαν τὰ ἄλλα τέσσαρα, φοβηθέντων καὶ ἀναχωρησάντων τῶν ἐχθρῶν. Ἀλλὰ τὴν ἐπιούσαν ὁ Μωάμεθ, παραλαβὼν δέκα περίπου χιλιάδας ἱππέων, ἦλθε πρὸς τὸν στόλον αὐτοῦ, καὶ μεταπεμφόμενος τὸν ναύαρχον, τὸν κατὰ μὲν φραντζήν Δρουγγάριον κατὰ δὲ Δούκαν Κοντόσταυλον, εἶπεν αὐτῷ·

« Προδύτα τῆς πίστεως τοῦ Μωάμεθ καὶ προδύτα ἐμοῦ τοῦ δεσπότη σου, τίς ὁ λόγος δι' ὃν τοσοῦτον διοικῶν στόλον καὶ τοιαύτης οὔσης γαλήνης, δὲν ἐκυρίευσας τέσσαρας τριήρεις χριστιανικάς; Μὴ κυριεύσας δὲ ταύτας, πῶς θέλεις κυριεύσει τὸν στόλον τὸν ἐν τῷ λιμένι τῆς Κωνσταντινουπόλεως; Καὶ ὁ ναύαρχος· Δέσποτα, ἰδὲ αὐτοῖς ὀφθαλμοῖς, καὶ ἐπειτα θέλεις πιστεύσει καὶ αὐτῇ τῇ καρδίᾳ σου. Ὅθεν σὲ καθικετεύω μὴ ὀργίζεσαι. Βλέπεις ἰδίῳις ὀφθαλμοῖς ὅτι μόνον ἐκ τῶν ἐν τῇ τριήρει μου ἐφρονεῦθησαν πολεμοῦντες παρὰ τῶν χριστιανῶν 115 ὀπαδοὶ τοῦ νόμου τοῦ Μωάμεθ, καὶ, ὡς γινώσκεις καὶ πάντες εἶδον, δὲν ἐξεκόλλησα ἀπὸ τῆς πρύμνης τῆς τριήρεως τοῦ αυτοκράτορος μαχόμενος μνησιώδως· καὶ ἀπόδειξις ἐστὼ ὁ ἀριθμὸς τῶν ἀνδρῶν οὗς ἀπώλεσα. Ἐφρονεῦθησαν δὲ καὶ τοσοῦτοι ἄλλοι, ἀπειράριθμοι, ἐκ τῶν ἄλλων πλοίων, καὶ νῆες κατεποντίσθησαν. Ἄρα τὸ κατ' ἐμὲ ἐπραξά πᾶν τὸ δυνατόν. Διὸ σὲ παρκαλῶ, δέσποτα, συγχώρησόν μοι καὶ μὴ ὀργίζεσαι. Ὁ Τούρκος ὅμως δεσπότης, ἄνθρωπος ἀλιτῆριος καὶ παγκάκιστος καὶ κακῶς φρονῶν περὶ τοῦ ναυάρχου, ἀνέκραξε· Προδύτα θὰ κόψω μόνος μου τὴν κεφαλὴν σου. Ἀλλ' ὁ ναύαρχος εὐστοχήσας ἔσωσε διὰ καλῶν λόγων τὴν ἰδίαν ζωὴν καὶ ἀπηλλάγη τῆς κτηνώδους ὀργῆς τοῦ δεσπότη αὐτοῦ. » Ὁ ἡμέτερος ὅμως Δούκας προστίθησιν ὅτι ριφθεις κατὰ γῆς ὁ ναύαρχος καὶ ὑπὸ τεσσάρων τανυσθεῖς, ἐδάρη ὑπ' αὐτοῦ τοῦ ἡγεμόνος, « δόντος ἐκπτόν σὺν μιᾷ χρυσῇ ῥάβδῳ, ἧς ἡ κεφαλὴ χρυσοῦ καθεμίον λίθραι πεντακόσιαι, ἦν αὐτὸς κατεσκεύασεν ἵνα πικρῇ αὐτὴν ὡς δοκίμιον » καὶ ὅτι « εἰς τῶν ἀξαπίδων λίθον ἄρας καὶ κατὰ κόρυς κρούσας ἐξώρυξε τὸν ἕνα ὀφθαλμὸν αὐτοῦ. »

Τὴν αὐτὴν ἡμέραν (21) κατηδάρισε κανονοβολῶν ὁ ἐχθρὸς ἕνα τῶν πύργων τῆς πόλεως τοῦ Ἀγ. Ῥωμανοῦ, καὶ τοσοῦτῳ ἐφροδύθησαν πάντες ὥστ' ἐνό-

μισαν ὅτι ἦλθεν ἡ ὥρα τῆς γενικῆς ἐφόδου. « Τῇ α' ληθεία λέγω ὑμῖν, ἐὰν τὴν ἡμέραν ἐπεινῇ ἤθελεν ὁ Τούρκος νὰ ἐμφανισθῇ πρὸ τοῦ τείχους μετὰ μόνον δέκα χιλιάδων, ἀνκμυιδόλως εἰσέρχεται καὶ ἐκυρίευσεν τὴν πόλιν, τοσοῦτῳ ἀνάνδρως εἶχομεν φοβηθῇ. Ἀλλ' ὡς εὐτυχῶς καθ' ὅλα τὰ μέρη τοῦ κόσμου εὐρίσκονται καὶ γενναῖοι ἄνδρες ἔχοντες θάρρος, οὕτω καὶ ἐνταῦθα εὐρέθησάν τινες γενναῖοι ἄνδρες, εὐγενεῖς Ἑνετοὶ, πολὺ θαρσαλεώτεροι τῶν Ἑλλήνων, καὶ ἐπεσκεύασαν τὸ κατὰπεσὸν τεῖχος. »

Τὴν 22, βλέπων ὁ ἐχθρὸς ὅτι δὲν ἐδύνατο νὰ βλάψῃ τὸ τεῖχος, ἐπαχείρησεν ὁδηγούμενος ὑπὸ χριστιανοῦ τὸ γνωστὸν ἐκεῖνο τόλμημα, ὑπερνεολήσας ἐβδομήκοντα καὶ δύο καλῶς ἐφοπλισμένους διήρεις καὶ τριήρεις, καὶ τοποθετήσας αὐτὰς ἐντὸς τοῦ ναυαρχείου τῆς Παρκίας, διότι εἶχεν εἰρήνην μετὰ τῶν ἐν Γαλατῇ Γενουηνοῖν.

Τὴν 23, σκέψας πολλὰς γενομένης ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ τῆς Santa Maria πῶς ἦν δυνατόν νὰ ἐμπρησθῇ ὁ ὑπερνεοληθεὶς στόλος, ὁ Ἰάκωβος Κόκος, ἀνὴρ ὀξύτερος τοῦ ποιεῖν ἢ λέγειν, κατὰ φραντζήν, ἀνέλαβε νὰ πράξῃ τοῦτο.

Ὁ Νικόλαος Βάρδαρος ἐξιστορεῖ ἐνταῦθα μετὰ λεπτομερείας τὸ ἐπιχείρημα. Ἐπειδὴ δὲ οὐδεὶς ἱστορικὸς ἔχει, καθ' ὅσον γινώσκωμεν, τοιαύτην περιγραφὴν, μεταφράζομεν ἐν ἐκτάσει τὴν διήγησιν (5).

« Τὴν 24 Ἀπριλίου ὁ Ἰάκωβος Κόκος παραλαβὼν δύο τριήρεις (nave, ὁ δὲ φραντζῆς λέγει, « ἀκάτια τρία ταχέα καὶ γοργά »), περιέβαλε πανταχόθεν διὰ σάκκων βόμβηκος καὶ μαλλίου οὕτω πῶς, ὥστε ἀδύνατον ἦν νὰ βλαφθῶσιν ὑπὸ βολῶν ἐστῶ καὶ τῶν μεγίστων κανονίων. Ἀλλὰ μετὰ τὴν παρασκευασίαν τῶν δύο τούτων τριήρεων εἶδεν ὅτι ἀδύνατον ἦν ν' ἀποκλείσωσι τὸν στόλον ἐκεῖνον εἰμὴ συνεβουθύντο καὶ ὑπὸ ἄλλων γαλεοττῶν ἢ φουστῶν. Ἡτοιμάσθησαν λοιπὸν καὶ δύο μικρὰ γαλεότται, καὶ ἐκάστη μεγάλη γαλεόττα ὥπλισεν ἀνὰ μίαν φουστῶν τοῦ αυτοκράτορος εἰκοσι καὶ τέσσαρα ἐδώλια ἔχουσιν, καὶ ἐκάστη τριήρης ὥπλισεν ἀνὰ μίαν ἐκ τῶν μεγάλων αὐτῆς λέμβων. Ἐτοιμασθέντος οὕτω τοῦ στόλου ἵνα πυρπολήσῃ τὸν τοῦ ἐχθροῦ, ἐδόθη πρῶσταγμα ὅπως τὴν μίαν ὥραν τῆς νυκτὸς πάντες ὧσιν ἐν τάξει ἵνα ἐφορμήσωσι τὸ μεσονύκτιον· καὶ τὸ μεσονύκτιον συνῆλθον πάντες ἐν τῷ πλοίῳ τοῦ μισσέρ Ἀλωῦσίου Διέδου τοῦ λιμενάρχου, καὶ μετὰ σκέψιν ἱκανὴν ἀπεφασίσθη κατὰ πλειοψηρίαν νὰ γείνη ὁ ἀποκλεισμός τὴν ὥραν ἐκείνην τοῦ μεσονυκτίου, καὶ εὐθὺς μετὰ τοῦτο νὰ ἐκσπενδονίσωσι πῦρ κατὰ τοῦ Τουρκικοῦ στόλου. Ἀλλ' οἱ ἐν τῇ Παρκίᾳ Γενουῆνσις, ἐχθροὶ τῆς χριστιανικῆς πίστεως, ἐννοήσαντες ὅτι ἐσκοποῦμεν νὰ καύσωμεν τὸν στόλον, ἔστειλον δύο Γενουηνοὺς πρὸς τὸν δεσπότην τῶν Τούρκων

(5) Ὁ φραντζῆς λέγει ὅτι σκοπὸς ἦν νὰ κατὰ συγχρόνως καὶ ὑπὸ τῶν Τούρκων κατακαυθεῖται γέφυρα, ἡ ἄγουσα ἀπὸ Παρκίας εἰς Βυζάντιον· ἀλλ' ἔξισον σπουδαίως εἶναι ὅτι ὁ μὲν Βυζαντινὸς ἱστορικὸς τὴν κατασκευὴν ταύτης τάττει εὐθὺς μετὰ τὴν ὑπερνεολήσιν τοῦ στόλου, ὁ δὲ Ν. Βάρδαρος, ὡς φανήσεται κατωτέρω, τὴν 19 Μαΐου, ἤτοι μετὰ ἕνα περίπου μῆνα.

ὄντα ἐσκηνωμένον παρὰ τὴν πύλιν τοῦ Ἀγίου Ῥωμανοῦ. Οἱ δὲ ἐν τῷ πλοίῳ τοῦ λιμενάρχου προδύται σκύλοι Γενουήνσιοι εἶπον αὐτῷ· Κύρια λιμενάρχα, ἀπόψε δὲν θέλετε κατωρθόσαι· μόνοι δ,τι ἐπιθυμεῖτε, ἀλλ' ἂν ἀναβῶμεν τὸ πρᾶγμα εἰς ἄλλην νύκτα, ἡμεῖς οἱ ἐν Περαιᾷ Γενουήνσιοι θέλομεν συμπράξει μεθ' ὑμῶν ὅπως ἐμπρησθῇ εὐστοχώτερον ὁ στόλος. Ὁ λιμενάρχης, ἀκούσας τὴν πρότασιν ταύτην συγκατετέθη νὰ ἀναβῇ τὸ πρᾶγμα, καὶ γενομένης ἡμέρας οἱ Γενουήνσιοι, ὄντες ἐν εἰρήνῃ μετὰ τῶν Τούρκων, ἦνοι ξαν μίαν τῶν πυλῶν τῆς Περαιᾶς, καὶ ἀπέστειλαν πρὸς τὸν Τούρκον νέον τινα καλούμενον Φαῖτοζον. Ὁ Φαῖτοζος οὗτος ἐλθὼν εἰς τὴν σκηνὴν τοῦ δεσπότη τοῦ τῶν Τούρκων ἀνῆγγειλεν αὐτῷ ὅτι τὴν παρελθούσαν νύκτα οἱ Ἑνετοὶ ἡτοιμάσθησαν νὰ καύσωσι τὸν στόλον του. Ὁ δὲ δεσπότης τῶν Τούρκων ἀκούσας ταῦτα εὐχαρίστησε κατὰ πολλὰ τὸν ἀπεσταλμένον τῆς Περαιᾶς, καὶ τὸν ἐστειλεν ὀπίσω εἰς Περαιάν. Καὶ ἀναχωρήσαντος τούτου ἐπεμψεν ἀμέσως ὁ Τούρκος πολλοὺς πυροβολοφόρους στρατιώτας εἰς τὸν στόλον του, τοποθετήσας καὶ δύο κανόνια κατὰ τὸ παράλιον, ὡς καὶ δύο ἕτερα πρὸς τὸ ἄλλο μέρος τοῦ λιμένος ἐν ᾧ ἦσαν τὰ Τουρκικὰ πλοῖα. Ἦτο δὲ ὁ λιμὴν οὗτος πανταχόθεν ὠχυρωμένος οὕτως ὥστε τὰ πλοῖα ἦσαν ἀσφαλῆ. Τοιαύτης προδοσίας κατέστησαν ἔνοχοι οἱ ἐπικυτάρται Γενουήνσιοι τῆς Περαιᾶς, ἀντάρται τῆς χριστιανικῆς πίστεως . . .

α Τὴν 28 ἀπερασίσθη ἐν ὀνόματι τοῦ Κυρίου ἡ μὴν Ἰησοῦ Χριστοῦ νὰ πυρποληθῇ ὁ στόλος τοῦ ἀπίστου Τούρκου· δύο δὲ ὥρας ἀπὸ τῆς ἡμέρας, ἐν ὀνόματι τοῦ ἁγίου Πνεύματος, ἐκινήθησαν τὰ δύο πλοῖα τὰ πανταχόθεν περιβεβλημένα διὰ σάκκων μαλλίου καὶ βαμβάκίου, συντροφεύμενα καὶ ὑπὸ τῆς γαλεότας, τοῦ μισσέρ Γαβριὴλ Τριβιζάν καὶ τῆς γαλεότας τοῦ μισσέρ Ζαχαρίου Γριόνη τοῦ ἱππότη, ἀμφοτέρων καταδρομέων, καὶ ὑπὸ τριῶν φρουρῶν ἐξήκοντα καὶ τεσσαρῶν ἐδωλίων ἐλάστης, ὀπλισθεῖσιν ὑπὸ τῶν τριῶν κυβερνητῶν τῶν γαλεοτῶν τῆς Ῥωμανίας μετὰ τῶν πληρωμάτων αὐτῶν. Ὀνομάζοντο δὲ οἱ κυβερνηταὶ οὗτοι Σιλβεστρος Τριβιζάν Νικολάου, Ἰερώνυμος Μοροζίνης Βερνάρδου καὶ Ἰάκωβος Κόκος ὁ μέγας.

α Ὀπλισθέντες δὲ καὶ ἱκανὰ βριγαντίρια ὑπὸ τῶν κυβερνητῶν τῶν πλοίων ἐντὸς δὲ αὐτῶν ἔθεντο πίσσαν, ἄσφαλτον καὶ πυρίτιδα κανονίων, ὅπως ἀνάψωσι καὶ βίψωσιν αὐτὰ κατὰ τοῦ Τουρκικοῦ στόλου. Ἐδόθη δὲ πρόσταγμα νὰ ὑπάγωσι πρῶται αἱ τριήρεις πρὸς ἀποκλεισμόν, ὡς δυνάμεναι ν' ἀντισταθῶσιν εἰς τὰς βολὰς τῶν κανονίων. Ἀλλ' ὁ ταλαίπωρος μισσέρ Ἰάκωβος Κόκος, γενναῖος ὢν, ἠθέλησε νὰ ἐπιπέσῃ πρῶτος κατὰ τοῦ στόλου ὅπως ἀποκτήσῃ τιμὴν ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ. . . . Καὶ ὅτε ἐφθασεν εἰς τὸ μέσον τοῦ Τουρκικοῦ στόλου, οἱ Τούρκοι ἐκκνυνοβόλησαν ἀλλὰ δὲν τὸν ἔβλαψαν τότε ἐκκνυνοβόλησαν καὶ δεύτερον καὶ διεπέρασαν τὴν φουσταν εἰς τὸ μέσον ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην πλευρὴν, ὥστε, οὔτε δέχα Πάτερ

ἡμῶν προσθάσας νὰ εἴπῃ, κατεποντίσθη μεθ' ὧν τῶν ἐν αὐτῇ. Ἰδόντες ὅλοι ἡμεῖς ὅτι ἐβυθίσθη τὸ πλοῖον, ἐλυπήθημεν σφόδρα· ἀλλὰ νὰ δώσωμεν βοήθειαν τρόπος οὐδεὶς. Οἱ κυριώτεροι τῶν πνιγέντων εἰσὶν οἱ ἐξῆς· ὁ διευθυντὴς Ἰάκωβος Κόκος, ὁ ἐκ Κερκύρας Ἀντώνιος. . . . κωπηλάται δὲ ἐβδομήκοντα καὶ δύο. Πάντες οὗτοι κατεποντίσθησαν μεθ' ὀλοκλήρου τῆς φουστᾶς, καὶ πάντες ἐπνίγησαν Θεὸς συγχωρήσῃ αὐτούς. Ἐπειδὴ δὲ αἱ συναδεύουσαι τὴν καταποντισθεῖσαν φουσταν γαλεότται δὲν παρετήρησαν τὸ συμβάν, προέβαινον μαχόμεναι καὶ νομίζουσαι ὅτι παρηκολούθουν τὴν φουσταν. Καὶ ὄντως ἦτο ἀδύνατον νὰ ἴδωσιν αὐτὴν βυθισθεῖσαν ἐν μέσῳ τοσούτου καπνοῦ κανονίων καὶ πυροβόλων καὶ τοσούτων ἐκατέρωθεν κραυγῶν. . . . Προχωροῦσης δὲ τῆς γαλεότας τοῦ μισσέρ Γαβριὴλ Τριβιζάν, αἶφνης οἱ σκύλοι ἐκεῖνοι Τούρκοι ἐκκνυνοβόλησαν δις, καὶ προσβαλόντες κατὰ μέσον τὴν ῥηθεῖσαν γαλεότταν τὴν διεπέρασαν ἀπὸ τῆς μιᾶς εἰς τὴν ἄλλην πλευρὰν· ἀλλ' ἐπειδὴ εὐρέθησαν κάτω δύο τραυματίαι, ἐκλείσαν ἀμέσως τὰς ὀπὰς ὥστε ἡ γαλεότα ἔμεινεν ἐπιπλέοντα· ἐβυθίσθη ὅμως κατὰ τὸ ἡμισυ, καὶ καταβαλοῦσα πᾶν δυνατόν ἐπανῆλθεν εἰς τὸν σταθμὸν τῆς. Ἰδοῦσαι αἱ ἄλλαι φουσταί, σὲ μέλλουσαι ν' ἀποκλείσωσι, τὸ συμβάν τοῦτο, ἀπεφάσισαν νὰ ἐπανέλθωσι καὶ νὰ μείνωσιν ὅπου ἦσαν καὶ πρὶν, ὥστε ὁ σκοπὸς ἡμῶν τοῦ νὰ βλάψωμεν τὸν ἀπίστον ἐχθρὸν ἔμεινεν ἀνεκτέλεστος. Λέγω ἡμῖν μάλιστα, ὅτι νικήσας ὁ Τούρκος τὴν νίκην ταύτην, καὶ βλέπων ὅτι ἡμεῖς οἱ χριστιανοὶ ἐκλαίμεν καὶ κατεθλιβόμεθα διὰ τοὺς ταλαίπωρους πνιγέντας, Θεὸς συγχωρήσῃ πάντας, καὶ ὅτι πολλοὶ ἐκλαίον ὑπὸ τοῦ φόβου μὴ συλλάβωσιν ἡμᾶς οἱ Τούρκοι κατὰ τὴν νίκην ταύτην μετὰ τοῦ στόλου αὐτῶν, ἐὰν τὴν ἡμέραν ἐκείνην ἐποίει ἐφοδόν, ἤθελεν ἀναμφιβόλως αἰχμαλωτίσει ἡμᾶς κατὰ τε θάλασσαν καὶ ξηρὰν, ὡς ἐπιδροθέντας πάντας ὑπὸ φόβου εἰς φυγὴν. . . . Πλὴν τί ἐπραξάν οἱ ἀπίστοι ἐκεῖνοι; διευθύνθησαν μετὰ τῶν ἐβδομήκοντα δύο φουστῶν κατὰ τῶν δύο πλοίων τῶν περιβεβλημένων διὰ σάκκων μαλλίου, καὶ τὰ ἔβαλον καθ' αὐτὸ εἰς τὴν μέσσην αὐτὰ δὲ τὰ ταλαίπωρα ἀνέμενον βοήθειαν παρ' ἡμῶν τῶν χριστιανῶν, πλὴν ἦτο τῶν ἀδυνάτων ἀδύνατον, διότι ἤθελον ζωγρήσει ἡμᾶς αἱ φουσταὶ τῶν Τούρκων. Ἰδόντες οἱ Τούρκοι τὸν κίνδυνον τοῦτον ἀπεφάσισαν νὰ ὁρμήσωσι μετὰ τοῦ στόλου, καὶ ἐλθόντες περιέζωσαν τὰ δύο πλοῖα, καὶ συνῆψαν τρομερὰν καὶ κρατερὰν μάχην. Τοσαῦται δὲ ἦσαν αἱ κραυγαὶ τῶν σκύλων ἐκείνων, ὥστ' ἐφαίνετο τῇ ἀληθείᾳ ὅτι ἦτο αὐτὴ ἡ κόλασις· τουφέκια καὶ βέλη ἐπιπτον ἀναρίθμητα, κανόνια καὶ ζαραβοτάγαι (6) πολλά. Αὕτη ἡ δεινὴ καὶ στυγερά ναυμαχία διήρ-

(6) Zarabotane. Ἰδοὺ πῶς ἱσπανίζουσι τὴν λέξιν ταύτην τὰ λαϊκὰ· «Mazza lunga di lagna perforata a canna, per cui a forza di fiato si spinge colla bocca una palla di terra per tirar agli uccelli.» Τοιαύτου εἶδους ὄπλα καὶ σήμερον ὑπάρχουσι χάριν παιδιᾶς. Νομίζομεν ὅμως ὅτι μεγάλῃς αἰματοχυσίας πρόξεναι δὲν ἐγίνοντο οἱ σκύλοι οὗτοι.

πισσε τοῦλάχιστον ὥραν μίαν καὶ ἡμίσειαν, καὶ οὐδέτερον τῶν μερῶν ἐνίκησεν. Ὁ μὲν ἡμέτερος στόλος ἐπανεῆλθεν εἰς τὸ ὁρμητήριόν του, αἱ δὲ ἐσθρομήκοντα καὶ δύο φρούσαι εἰς τὸν λιμένα αὐτῶν. Τὴν ἡμέραν ἐκείνην οὐδὲν ἄλλο συνέβη οὔτε κατὰ ξηρὰν οὔτε κατὰ θάλασσαν μόνον πολλὰ καὶ χρεαὶ ἐγένοντο ἐν τῇ Τουρκικῇ στρατοπέδῳ διὰ τὴν βύθισιν τῆς φρούρας τοῦ μιστέρ Ἰακώβου Κόκου. Συνέβησαν δὲ ταῦτα ἐνεκα τῶν ἐχθρῶν τῆς πίστεως τοῦ Χριστοῦ Γενουηντίων προδόντων τοὺς χριστιανούς ὅπως φανῶσι φίλοι τοῦ δεσπότης τῶν Τούρκων (7)».

Πολλὰ ἡμέραι περῆλθον ἔκτοτε καὶ ὅς τὰ δύο μέρη ἡκροβολίζοντο, λέγει ὁ Βάρδαρος· τὸ τεῖχος διαρρηγνυόμενον πολλὰ καὶ ἐπεσκευάσθη μετὰ πολλῆς σπουδῆς ὑπὸ τῶν ἐν τῇ πόλει, ἐργαζομένων πρὸς τοῦτο «καὶ ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν καὶ παιδίων καὶ γερόντων καὶ ἱερέων καὶ πάντων ἐν γένει.» Ἀλλ' ἤρξαντο νὰ πύτχωσιν ἐνδοικν τροφίμων καὶ μάλιστα ἄρτου καὶ οἴνου, καὶ ἀπαντὸς ἄλλου ἀνγκαίου εἰς τὸ σῶμα τοῦ ἀνθρώπου».

Ὁ δὲ αὐτοκράτωρ, βλέπων ἐν τούτῳ ὅτι οὐδεμία βοήθεια ἤρχετο παρὰ τῶν Ἑνατῶν, ἐξαπέστειλε πλοῖον εἰς τὸ Αἰγαῖον ἵνα ἀπαντήσῃ τὸν στόλον αὐτῶν, καὶ προτρέψῃ νὰ ἔλθῃ εἰς Κωνσταντινούπολιν· τὸ πλοῖον ὁμῶς ἐπανεῆλθεν ἀπρακτον μὴ εὑρὼν τὸν στόλον. Ἀτότε ὁ γαληνότατος αὐτοκράτωρ ἤρξατο ὀδύρεσθαι, διότι οἱ Ἑνατοὶ δὲν ἐστελλον αὐτῷ βοήθειαν· καὶ τοῦτο βλέπων ἀπεφάσισε νὰ ἀναθέσῃ ἐκυτὸν εἰς χεῖρας τοῦ φιλικθρώπου Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριστοῦ καὶ τῆς μητρὸς αὐτοῦ Μαρίας, καὶ τοῦ Ἁγίου Κωνσταντίνου τοῦ προστάτου τῆς πόλεως, ὅπως φρουρήσωσι τὴν πόλιν, ἀφοῦ σύμπαν τὸ χριστιανικὸν πλῆρωμα δὲν ἠθέλησε νὰ βοηθήσῃ αὐτὸν κατὰ τοῦ ἀπίστου Τούρκου ἐχθροῦ τῶν χριστιανῶν».

Ἀξιοσημείωτον δὲ εἶναι ὅτι ἐνῶ τὰ εὐχρίσμα τῶν χριστιανῶν πλοῖα ἔκειντο μετὰ δύο ἐχθρικῶν στόλων, μετὰ τοῦ ὑπερνεωλκηθέντος καὶ τοῦ ἄλλου τοῦ πρὸς τὸν Βόσπορον, ἐνῶ ὁ ἐχθρὸς θεὸς κανόνια ἐπὶ τῶν ὑψωμάτων τῆς Περσίας ἐξεσπενδόνιζεν ὑπερόγκους λίθους κατὰ τῶν χριστιανικῶν (ἐμέτρησαν 212 ὧν ἕκαστος ἐξύγιζε λίτρας ὑπερδιακοσίας), ὁμῶς τούτου ἐφοδεῖτο ταῦτα ὥστε οὐδὲν γενναῖον ἐπεχείρησε κατ' αὐτῶν. Ἀλλὰ καὶ αἱ κατὰ ξηρὰν ἀπόπειραι αὐτοῦ ἀνδρείως ἀπεκρούοντο. Μετὰ πεντήκοντα χιλιάδων καλῶς παρατεταγμένων ἐπέπεσε τὴν 12 τοῦ Μαΐου κατὰ τῶν βασιλείων, καὶ τούτῳ ἀνέτρεψε τὸ τεῖχος ὥστε πάντες ἐφρόνουν ὅτι ἤγγικε τὸ τέλος τῆς πόλεως. Καὶ ὁμῶς οὐδὲν ἐγένετο, διότι δὲν εἶχεν ἔτι φιλᾶται, κατὰ τὸν

Βάρδαρον, ἡ ὥρα τῆς ἐκπληρώσεως τῆς προφητείας ἐκείνης τοῦ Μεγάλου Κωνσταντίνου, προλεγομένης ὅτι ἡ Κωνσταντινούπολις δὲν θέλει πέσει εἰμὴ ὅταν ἀνατεῖλῃ σκοτεινὴ κατὰ τὸ ἡμισυ ἡ σελήνη.

Ἀπὸ τῆς 16 Μαΐου οἱ Τούρκοι ἤρξαντο νὰ κατεσκευάζωσιν ὑπονόμους, ἢ ὀρύγματα ὑπὸ γῆν, ὡς λέγει ὁ Χαλκοκονδύλης, ἃς ὁμῶς ἀνακαλύπτοντες οἱ ἐν τῇ πόλει ἀνέτρεπον φονεύοντες καὶ πολλοὺς τῶν ἐναντίων. Τὴν δὲ 18 κατασκεύασαν διὰ νυκτός, ἐντὸς ὥρων 4, ἐλέποιν τούτῳ μεγάλην καὶ ἐντεχνον καὶ φιδερὰν, ὥστε «καὶ ἐπὶ ἓνα μῆνα ἐργαζόμενοι οἱ ἐν Κωνσταντινουπόλει χριστιανοὶ δὲν θὰ κατασκεύαζον αὐτήν. Ἰδόντες τὸ πρῶν οἱ φρουροὶ τὴν ἐλέποιν εἰδοποίησαν τὸν αὐτοκράτορα, ὅστις ἦλθε μεθ' ὅλων τῶν περὶ αὐτὸν ἀξιωματικῶν (con tutta la sua baronia) ἵνα ἴδῃ τὸ ἀξιοθαύμαστον ἐκεῖνο πρᾶγμα· ἅμα δὲ ἰδόντες αὐτὸ ἐμεινεν πάντες ὡς νεκροί....» Ἐνταῦθα ἔπεται περιγραφή τῆς φιδερᾶς ἐλεπόλεως, ἣν περιγράφουσι μετὰ λεπτομερείας καὶ οἱ Βυζαντινοί.

Τὴν 19 ἔστησαν γέφυραν αἱ οἱ πάσης ἀσιθείας πεπληρωμένοι κακοῦργοι Τούρκοι, μετὰ τῆς Περσίας καὶ Βυζαντίου.

Τὴν 22, τὴν πρώτην ὥραν τῆς νυκτός, ἐφάνη θυμιαστὸν σημεῖον ἐν οὐρανῷ, καὶ τὸ σημεῖον τοῦτο ἀνήγγειλεν εἰς τὸν ἄξιον τῆς Κωνσταντινουπόλεως αὐτοκράτορα Κωνσταντῖνον ὅτι ἤγγικε τὸ τέλος τῆς ἀξίας βασιλείας αὐτοῦ, ὅπερ καὶ ἐγένετο. Ἰδοὺ δὲ ὁποῖον ἦτο τὸ σημεῖον τοῦτο· τὸ ἐσπέρας ἐκεῖνο, τὴν μίαν ὥραν τῆς νυκτός, ἀνέτειλεν ἡ σελήνη, μέλλουσα σήμερον νὰ ἔχῃ τὸν κύκλον αὐτῆς. Ἀνατείλασα ἡ σελήνη αὕτη ἔπρεπε νὰ ἀνατεῖλῃ ὀλοστρογγύλος, ἀλλ' ἡ σελήνη αὕτη ἀνέτειλεν ὥστε ἦτο τριῶν ἡμερῶν, καὶ ἐφάνετο ὀλίγον, καὶ ἦτο ὁ αἶψ γαλήνιος ὡς κρύσταλλον καθαρὸν καὶ διαυγές. Κατὰ τὴν τῶν τούτων διήρκεσεν ἡ σελήνη περὶ τὰς τέσσαρας ὥρας, καὶ ἔπειτα μικρὸν κατὰ μικρὸν ἀνελάμβανε τὸν κύκλον τῆς, ὥς οὗ τὴν ἕκτην ὥραν τῆς νυκτός συνεπληρώθη ὅλος ὁ κύκλος αὐτῆς. Ἰδόντες ἡμεῖς οἱ χριστιανοὶ καὶ οἱ ἐθνικοὶ τὸ θυμιαστὸν τοῦτο σημεῖον, ὁ μὲν αὐτοκράτωρ τῆς Κωνσταντινουπόλεως κατεπτολήθη ὡς καὶ πάντες οἱ περὶ αὐτόν, καὶ τοῦτο διότι οἱ Ἕλληνες εἶχον προφητεῖαν λέγουσαν, ὅτι ἡ Κωνσταντινούπολις δὲν θέλει ἀπολεσθῇ ἐν ὅσῳ ἡ σελήνη δὲν δείξῃ σημεῖον ἐν οὐρανῷ κατὰ τὸν κύκλον τῆς, καὶ ἐκ τούτου ὁ φόβος τῶν Ἑλλήνων· οἱ δὲ Τούρκοι ἐχάρησαν χρεὶν μεγάλην σφόδρα διὰ τὸ σημεῖον τοῦτο, ὑπολαβόντες ὅτι ἀναγγέλλει αὐτοῖς νίκην ὅπερ καὶ ἦτο ἀληθές (8).

(7) Ὁ Φραντζῆς λέγει ὅτι οὐ μόνον τὸ πυρφόρον ἀκάτιον ἐβόησεν ὁ ἐχθρὸς, ἀλλὰ καὶ «μερικὸς τῶν ἀνθρώπων ἠλώρησεν». Τούτους, οὗς καλεῖ νέους ἀθυματοὺς καὶ ὁρμικούς, ὁ ἀσπίτης ἀμυρᾶς οἰκτρῶς ἐκινάτωσεν ἡμῶν ἐρώντων αὐτούς, καὶ ὁρμῆς ἐγαγένει ἐν τῇ πόλει ἀμείρητος· ὁ δὲ βασιλεὺς λυπηθεὶς καὶ αὐτὸς προσέταξεν ἵνα ἀνωθεν τῶν πύργων κύκλωσιν τοὺς αἰχμαλώτους θανατώσῃ. . . . Οἱ τεσσάρηκοντα ὅσοι νέοι ἦσαν Ἰτακοὶ τε καὶ Ἰτακοὶ «θαρχαῖοι, μεγαλόψυχοι καὶ ἀνδρείοι».

(8) Περὶ τοῦ σημείου τούτου δὲν ὁμιλοῦσιν οἱ Βυζαντινοί· ὁ δὲ Φραντζῆς λέγει ὅτι διακοσίων τῆς πολιτοκίας οἱ Τούρκοι ἐβόησαν «ὡς ἀστράπτης καταβαίνον ἐξ οὐρανῶν ὁ δὲ ὅλος τῆς νυκτός ἀνωθεν τῆς πόλεως ἐστὶς διέσκεπε αὐτήν», καὶ ὅτι τὴν προπαλίαν τῆς μεγάλης ἐφόδου, ἐνῶ ὁ Μωάμεθ βλέπων ἀποτυγχάνοντος ἐπὶ 37 ἡμέρας πάντας τοὺς ἀγῶνας αὐτοῦ διανοεῖτο νὰ λύσῃ τὴν πολιορκίαν, τὸ φῶς καταβὰν ἐκ τῶν οὐρανῶν, καὶ ἡ πλῆθος, ὡς οὐρανὸς τὸ πρότερον ἔως ἀνωθεν τῆς πόλεως ἱστάνη δι' ὅλης τῆς νυκτός, ἀλλ' ἐκ μακροῦ μόνον ἐφάνη, καὶ εὐθὺς διασκορπισθὲν

Τὴν 23, 24 καὶ 25 ἀνεκαλύφθησαν ὑπόνομοι ἐν τοῖς Καλιγάρῳ καὶ ἀνατράπησαν· τὴν δὲ 26 καὶ 27 τοσαῦτα πυρὰ καὶ φῶτα καὶ φανοὺς ἤναψεν ὁ ἐχθρὸς, καὶ τοσαῦται κραυγαὶ καὶ ἀλαλαγμοὶ ἤκούοντο ὥστε, κατὰ τὸν Ν. Βάρβαρον, «ἐφαίνεται ὅτι θὰ ἦνοίγετο ὁ οὐρανός. Πάντες ἐν τῇ πόλει κατεπτόθησαν, καὶ πάντες θρηνοῦντες καὶ κοπτόμενοι ἰκέτευον τὸν Θεὸν καὶ τὴν Θεοτόκον νὰ λυτρώσων αὐτοὺς ἀπὸ τῆς μανίας τῶν ἐθνικῶν».

Τὴν 28 προσετάχθησαν πάντες ὑπὸ τοῦ πολιορκητοῦ, ἡχοῦσης τῆς σάλπιγγος, νὰ παρευρεθῶσιν ἕκαστοι ἐπὶ ποινῇ θανάτου εἰς τὰς ἰδίαις θέσεσι, ἐπειδὴ ἐμελλε νὰ γείνη τὴν ἐπιούσαν ἡ γενικὴ ἐφοδός. Καὶ ὑπήκουσαν μὲν πάντες, πλείστοι δὲ Τοῦρκοι περιερχόμενοι τὸ στρατόπεδον μετὰ τυμπάνων καὶ σάλπιγγων ἔλεγον· «Υἱοὶ Μωάμεθ, ἀγγελλιάσθε· αὐρὴν θὰ ζωγραφήσωμεν τόσους χριστιανοὺς ὥστε θὰ πωλῶμεν ἀντὶ δουκάτου δύο, καὶ θὰ κατακτίσωμεν τόσον πλοῦτον ὥστε θὰ γείνωμεν ὅλοι χρυσοί, καὶ θὰ κάμωμεν τὰ γένεια τῶν Ἑλλήνων σχοινία διὰ νὰ δέσωμεν τοὺς σκύλους ἡμῶν, καὶ τὰς γυναῖκας καὶ τὰς θυγατέρας αὐτῶν θὰ αἰχμαλωτίσωμεν. Ἀγέλλεσθε λοιπόν, υἱοὶ Μωάμεθ, καὶ ἀγγελλόμενοι ἀποθάνετε δι' ἀγάπην τοῦ Μωάμεθ... Καὶ ταῦτα ἀκούοντες οἱ Τοῦρκοι ἀνευφύμουν καθ' ὅλον τὸ στρατόπεδον.»

Ἐκκλονοβόλησαν δὲ μανιωδῶς τὴν ἡμέραν ἐκείνην τὰ τεῖχη, ἀλλ' οἱ ἐν τῇ πόλει ἐπεσκεύαζον αὐτὰ ἢ καὶ κατεσκεύαζον νέα ὀχυρά. Ὁ Ν. Βάρβαρος, ἀρεσκόμενος ν' ἀποδίδῃ τὰς τιμὰς τῆς ὑπερασπίσεως τῆς πόλεως πρὸς τοὺς ἰδίους συμπολίτας, τοὺς Ἑνετοὺς, λέγει ὅτι οἱ Ἕλληνες δὲν ἤθελον νὰ ἐργασθῶσιν ἀμισθί· ἀλλ' ἐπιλανθάνεται ὁ ἀγαθὸς πατρίκιος τί πρὸ μικροῦ ἔλεγεν, αὐτὶ καὶ ἄνδρες καὶ γυναῖκες καὶ παῖδια καὶ γέροντες καὶ ἰσρεῖς καὶ πάντες ἐν γένει εἰργάζοντο προθύμως εἰς τὰ τοιαῦτα, καὶ τί μετ' ὀλίγον ἐν τῇ αὐτῇ σελίδι προστίθουσιν· αὐτὶ καὶ γυναῖκες καὶ παῖδια ἐν γένει μετακρίνον πότραις εἰς τὰ τεῖχη, ὅπως ῥίπτωνται κατὰ τῶν ἐχθρῶν. Καὶ χριστιανοὶ καὶ Τοῦρκοι, παρσκευάσθησαν διὰ τὴν μεγάλην καὶ κρίσιμον ἐφοδὸν τῆς ἐπιούσης· οἱ Τοῦρκοι μάλιστα ἐμέθυσαν κατὰ τὴν συνήθειαν αὐτῶν, καὶ ἀνάψαντες τὸ ἐσπέραις πυρὰ καὶ πυροβολοῦντες καὶ κραυγάζοντες εὐθύμουν μέχρι μεσονυκτίου. Ἐδεήθησαν δὲ ἐνθέρμως ἐκκτέρωθεν πρὸς Θεὸν ἐπικαλούμενοι νίκην. «Ἀλλ' ὁ Κύριος ἡμῶν Θεὸς ἀπεφάσισεν ἐν οὐρανοῖς μετὰ τῆς μητρὸς αὐτοῦ τίνες ἐμελλόν νὰ θριαμβεύσωσι κατὰ τὴν φρικαλέαν ἐκείνην μάχην τῆς ἐπιούσης.»

Τὴν φρικαλέαν ταύτην μάχην καθ' ἣν ἔπεσεν ἀθλητικῶς ὁ ἐνδοξότατος τῶν ἡμετέρων αὐτοκρατόρων, ἔπεσε δὲ μετ' αὐτοῦ καὶ τὸ χιλιατὲς προπύργιον τῆς ὅλης χριστιανικῆς Εὐρώπης, θέλομεν περιγράψαι κατὰ τὸν ἡμέτερον χρονογράφον ἐν ἐπομένῳ φυλλαδίῳ.

—•••••

ΠΕΡΙ ΜΟΣΧΟΠΟΛΕΩΣ.

—000—

Ἐν τῷ ὑπ' ἀριθ. 178 φυλλαδίῳ (σελ. 232) ὑπεσχέθημεν νὰ δημοσιεύσωμεν διήγας τινὰς εἰδήσεις περὶ τῆς ἐν Μακεδονίᾳ κατὰ τὴν παρελθούσαν ἑκατονταετηρίδα ἀχμαλώσεως Μοσχόπολεως ἢ Βοσκόπολεως. Τοιαύτας λαβόντες ἐσχάτως παρὰ τοῦ ἐν Βογαζικῷ τῆς ἐπαρχίας ἐκείνης διδασκάλου Κ. Κ. Σακελλαρίδου παραθέτομεν ἐνταῦθα.

Ἡ Μοσχόπολις, ἡ κατ' ἀρχὰς Βοσκόπολις ἐπικληθεῖσα, κεῖται μὲν μεταξὺ τῶν ὀρίων τῆς Μακεδονίας καὶ νέας Ἡπείρου (Ἀλβανίας) πρὸς δυσμὰς τῆς πόλεως Κοριτσᾶς καὶ πρὸ ἀνατολᾶς τῆς Βεράτης (Βελογράδων), ἀπέχουσα τέσσαρας μὲν περίπου ὥρας τῆς πρώτης, δεκατέσσαρας δὲ τῆς δευτέρας, ἰδρύται δὲ ἐπὶ ὄρεσιν δύο ὥρας ἀπὸ τῆς πεδιάδος ἐν ᾗ ἡ Κοριτσά. Ἡ θέσις αὐτῆς εἶναι τερπνοτάτη καὶ ὑγιεινοτάτη, τὸν μὲν χειμῶνα καλυπτομένη ὑπὸ χιόνος, τὸ δ' ἔαρ καὶ τὸ θέρος στολιζομένη ἐκ παντὸς εἶδους εὐόσμων φυτῶν, ἐνῶ τὰ περὶ αὐτὴν ὄρη ἐλαττοῦσι καὶ οὕτως εἰπεῖν ἀμβλύνουσι τὴν σφοδρότητα τῶν ἀνέμων. Τρεῖς ποταμίσκοι ῥέουσιν ἀενάως διὰ μέσου καὶ δύο παρὰ τὰ ἄκρα αὐτῆς, οὐ μικρὸν συντελοῦντες εἰς τὴν εὐεξίαν τῶν κατοίκων, καὶ μᾶλλον εὐκρατον καθιστῶντες τὸ κλίμα. Καὶ προάγει μὲν ἡ γῆ πολλοὺς καὶ καλοὺς ἐδωδίσκους καρπούς, ἀλλὰ, διὰ τὸ ὑψηλὸν τῆς θέσεως, ἡ σταφυλὴ δὲν ὀριμάζει. Καὶ περὶ μὲν τούτων τοσαῦτα εἰρήσθω μοι· περὶ δὲ τῆς πόλεως ὀλίγας ἔχομεν εἰδήσεις, αἵτινες ὁμῶς ἀρκοῦσι νὰ δείξωσιν εἰς ὁποῖαν εἶχε φθάσει ἀκμὴν, καὶ πόσον σήμερον παρκαμύζει.

Λέγεται ὅτι περὶ τῆς ἀρχῆς τῆς ΙΣΤ' ἑκατονταετηρίδος ὁμᾶς τις Μακεδόνων, Ἡπειρωτῶν καὶ Θεσσαλῶν περὶ τὴν ποιμενικὴν ἀσχολουμένων, καὶ διὰ τῆς ἐπικλήσεως Βλάχοι διακρινομένων, συνοικισθεῖσιν ἐνταῦθα ἀνήγειρε τὴν πόλιν ταύτην, ἣν καὶ ἐκ τοῦ ἐπαγγέλματος αὐτῶν ὠνόμασαν Βοσκόπολιν. Οἱ πρῶτοι κάτοικοι, γενόμενοι πλούσιοι, κατέλιπον τὴν ποιμενικὴν, καὶ τραπέντες εἰς ἄλλον βίον, τὸν ἐμπορικόν, συναλλάσσοντο πρὸς τὰς πλησιεστέρας χώρας. Ἀλλ' οἱ ἀπόγονοι αὐτῶν, μὴ ἀρκοῦμενοι εἰς τὴν μικρὰν ταύτην ἐμπορίαν, ἐξέτειναν αὐτὴν εὐδοκίμως μεταδύντες καὶ εἰς τὴν δυτικὴν Εὐρώπην, τὴν Βιένναν, τὴν Τεργέστην καὶ τὴν Ἑνετίαν, ἔτι δὲ καὶ εἰς Σέβρας καὶ Θεσσαλονίκην καὶ Κωνσταντινούπολιν καὶ ἄλλαχοῦ. Τῆς ἐμπορίας ταύτης τῆς Μοσχόπολεως γενομένης γνωστῆς, πολλοὶ τῶν κατοίκων Ἡπειρωτῶν τῆς πόλεως Μετσόβου ὡς καὶ τῶν τῆς ἐν Ζαγορίῳ κώμης Σκαμνελίου μετέβησαν σὺν γυναῖξί καὶ τέκνοις ἐνταῦθα, ὅπως ζήσωσι βίον ἀνετώτερον, καὶ συνέστησαν ἰδίαις συνοικίαις ὀνομάσαντες τὴν μὲν «Μετσόβιτ μαχαλεσί», τὴν δὲ «Σκαμνελίτ μαχαλεσί», ἥτοι συνοικίας Μετσόβιτων καὶ Σκαμνελίων. Αἱ συνοικίαι αὗται σώζον-

ἀφανῆς ἐγένετο. Ὡς οὖν εἶδεν αὐτὸ ὁ ἀμφοῖς καὶ πάντες οἱ αὐτοῦ, χάρις πολλὰς παρησθέντες ἔλεγον· «Ὁ Θεὸς ταῦτα ἐγκατέλειπεν αὐτοῖς, καὶ τὴν ἐκέρχον, ἀντὶ φυγῆς, ὃς ἐκλείπεται, προσέταξεν ἐφοδόν.»